

Vanda Aramavičiūtė. Humaniškumo puoselėtoja

(minint doc. dr. S. Dzenuškaitės 80-ąsias gimimo metines)

Rašyti apie Stasę Dzenuškaitę – talentingą pedagogę, daug nuveikusių įvairiuose pedagogikos baruose, – yra nelengva. Vilniaus universitete įgijusi filologės išsilavinimą, ji pirmiausia dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą mokykloje, dirbo auklėtoja Kuršėnų vaikų namuose. Šiuose namuose, plačiai išgarsėjusiuose ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, aktyviai puoselėjo sovietmečiu mažai propaguojamas humanistinės pedagogikos idėjas. Siekdama išugdyti taurias bendras žmogiškąsias savo auklėtinių vertybes, daugiausiai dėmesio skyrė dorovinių ir estetinių vertybių pažinimui ir pripažinimui, išgyvenimui ir praktiniam įkūnijimui. Šiuo tikslu įtraukdama vaikus į socialinę, etinę ir estetinę veiklą, siekė pažadinti jų norą ir pastangas pažinti, suprasti ir pamilti žmogų ir kultūrą, o ypač atrasti ir pamatyti grožį, slypintį ne vien mene, gamtoje, bet ir žmonių santykiuose, elgesyje ir kartu rengti gyventi tarp žmonių. Savo sukaupta pedagogine patirtimi dosniai dalijosi ir su Lietuvos, ir su kitų šalių pedagogais: dalyvavo konferencijose, rašė straipsnius, rengė metodines priemones, o knygą „Mūsų namai“ išleido rusų kalba.

1971 m. pakviesta į Pedagogikos mokslinio tyrimo institutą, Stasė Dzenuškaitė tapo auklėjimo problemų sektoriaus bendradarbe, aktyviai įsitraukė į mokslinių tyrimų sritį. Vadovaujama prof. habil. daktaro Leono Jovaišos, ji pasiryžo moksliskai tirti paauglių dorovinį

idealą ir jo formavimo galimybes klasės vadovo darbe. Pasirinkusi šį tyrimo objektą, tapo viena pirmųjų dorovinio ugdymo tyrinėtojų Lietuvoje, savo darbe sėkmingai sujungusių teorinius ir empirinius tyrinėjimus. Antra vertus, nors paauglystė apima skirtingo amžiaus vaikus, šiuo atveju buvo pasirinkti vidurinieji paaugliai, arba VI ir VII klasių mokiniai.

Idealas – talpus ir nevienareikšmiškai nusakomas fenomenas. Todėl norinčiai tirti paauglių dorovinį idealą tyrėjai visų pirma teko apibrėžti šio idealo turinį, struktūrą, raiškos pobūdį, sąmoningumo ir veiksmingumo įvertinimo kriterijus ir kt. Apžvelgusi to meto filosofų ir pedagogų darbus, S. Dzenuškaitė padarė išvadą, kad itin didelę reikšmę paauglių doroviniam idealui turi humaniški žmonių santykiai. Būtent bendravimo ir ypač humaniškų santykių plotmėje ji išvėlgė humanistinio idealo, kaip dorovinio idealo atitiktens, raiškos erdvę. Todėl humaniškus žmonių santykius pavadino svarbiausiu dorovinio idealo komponentu, esme ar pagrindu. Konkrečiau kalbant, giliai įsisąmonintus ir išgyventus mokinių vaizdinius apie humaniškus santykius mokslininkė manė esant esminiu dorovinio idealo komponentu. Kartu darė prielaidą, kad egzistuoja tiesioginis šio idealo ir paauglių psichologinių amžiaus ypatumų ryšys. Tad jei klasės auklėtojas pasirems atitinkamais paauglių amžiaus ypatumais, tai dorovinio idealo formavimo procesas bus sėkmingesnis.

Laikantis tokios tyrimo logikos, tyrėjai teko išspręsti keletą itin sudėtingų uždavinių. Svarbiausi jų:

- nustatyti humaniškų santykių turinio struktūrą;
- išsiaiškinti paauglių humaniškų santykių ypatumus;
- parengti efektyvią humaniškų santykių nustatymo metodiką;
- atskleisti, kokie paauglio psichologiniai ypatumai sudaro humaniškų santykių formavimosi prielaidas;
- patyrinti psichologinių ypatumų ir idealo ryšį;
- apibrėžti klasės vadovo darbo būdus, padedančius formuoti paauglių humaniškus santykius.

Visi šie tyrimo uždaviniai buvo tinkamai išspręsti, o gauti konkretūs rezultatai pateikti 1978 m. apgintoje daktaro disertacijoje „Paauglių humaniškų santykių idealas ir jo formavimas klasės vadovo darbe“. Ši disertacija buvo reikšmingas įvykis tuometėje tarybinėje pedagogikoje, kuris ir šiandien neprarado savo teorinės ir praktinės reikšmės. Žvelgiant iš šiuolaikinės edukologijos pozicijų, ypatingą reikšmę turi disertacijoje pirmąkart apibrėžtas dorovinio idealo turinys, apimantis šiuos humaniškų santykių elementus: 1) praktinę ir moralinę pagalbą, rūpestį kitu žmogumi; 2) pagarbą žmogui; 3) jautrumą kitų žmonių džiaugsmui ir skausmui, pasisekimams ir nesekmėms, gebėjimas suprasti kitą; 4) žmogaus tausojimą, dėmesį jam; 5) nepakantumą antihumanizmui (abejingumui, žiaurumui, šurkštumui, neteis-ingumui, nejautrumui, nepagarbai ir kt.).

Šalia to didelę vertę turi ir disertantės sudarytas empirinis humaniškų santykių modelis, išreikštas šio amžiaus paaugliams būdingais poelgiais. Šis modelis yra tapęs atramos tašku daugeliui kitų vėlesnių tyrėjų (magistrantų ir doktorantų), vienaip ar kitaip mėginusių tirti jaunesniųjų ar vyresniųjų mokinių, taip pat mo-

kinių ir mokytojų, mokinių ir tėvų santykius. Mat šioje disertacijoje duoti ne tik humaniškų santykių empiriniai rodikliai, bet ir jų lygmens nustatymo kriterijai, liudijantys humaniškumo raiškos nesavanaudiškumą, paplitimo diapazoną ir kt. Čia išskirti ir ryškesni viduriniųjų paauglių poreikiai bei polinkiai, turintys įtakos jų humaniškiems santykiams, ir apibūdinti klasių vadovų efektyvesni veiklos būdai, padedantys išplėtoti tokius santykius. Be abejo, visa tai tampa gera paspirtimi tiek pedagogui prakti-kui, norinčiam kūrybiškai dirbti, tiek pedago-gui teoretikui, siekiančiam geriau susiorientuo-ti pedagoginio tyrimo metodologijoje. Todėl 1984 m. išleista knyga „Paauglių dorovinio ide-alo bruožai“, parengta disertacijos pagrindu, buvo pedagoginės bendruomenės palankiai vertinta ar net vadinta kelrode žvaigžde.

Skeldėjant totalitarinio režimo pamatams ir atkūrus visišką Lietuvos valstybės nepriklausomybę, S. Dzenuškaitė įsitraukė į naujus ped-agoginės veiklos barus: su savo bendradarbiais rengė dorovinio ugdymo koncepciją, nag-rinėjo pradinių klasių mokinių dorovinę pozi-ciją, tyrė nepamokinę veiklą ir pateikė naujus šios veiklos tobulinimo orientyrus, atliepian-čius pačius svarbiausius mokinių interesus ir poreikius (bendravimo, džiaugsmo, pripaži-nimo ir vertinimo, gyvenimo prasmės paieškos ir kt.), jų amžiaus ir individualius ypatumus. Antra vertus, 1991 m. išleistoje knygoje „Mo-kinių nepamokinės veiklos tobulinimas“ auto-rė išsamiai aptaria ir kitus principus, kreipian-čius į veiklos tikslingumą, į jos humanistinį kryptingumą, tautinės kultūros parėmimą ir plėtojimą, ryšio su gyvenimu stiprinimą, vienu žodžiu, į tai, kas organizuojant veiklą leistų la-biau atsižvelgti į tautos, valstybės bei visos žmo-nijos reikmes.

Labai vaisingas ir naujas pedagoginės vei-klos etapas – intensyvus darbas Vilniaus archi-vyskupijos Katechetikos centre 1991–1999 m., kur buvo patikėtos tikybės mokytojų pedagogi-

nės konsultacijos vedėjos pareigos, o 1997–2001 m. – šio centro direktoriaus pavaduotojos. Su didžiule atsakomybe ir atsidavimu S. Dzenuškaitė vykdė šias pareigas. Ypač daug širdies ir sumanumo parodė vadovaudama mokytojų kvalifikacijos kėlimui: skaitydama paskaitas aukštesnioje katechetų mokykloje, rengdama mokytojus atestacijai (organizuodama seminarus, lankydama pamokas, konsultuodama, skatindama bei visai kitaip palaikydama). Būdamas atsakinga už tikybos programų ir vadovėlių rengimą taip pat atliko didžiulį, kol kas analogų neturintį darbą: parengė bendrąją ir individualiąją tikybos mokymo programą (pirmoji buvo aprobuota Švietimo ministerijos ir Bažnyčios vadovybės), taip pat vadovavo rengiant net 11 lietuviškų, autentiškų vadovėlių (kartu su bendraautore R. Šalkauskiene parašė vadovėlį, skirtą XII klasių mokiniams). Šiame vadovėlyje pavadintame „Krikščionybės šviesa“, sumaniai jungė Šventojo Rašto, teologinės, filosofinės, psichologinės ir grožinės literatūros tekstus, leidžiančius suvikti religijos ir gyvenimo plačiąją prasmę sąlytį. Čia derėtų pridurti, kad ne tik padėjo rengti tikybos programas ir vadovėlius, bet ir stoviškai atlaikė ne visada profesionalius, objektyvius ar geranoriškus jų įvertinimus.

Šiuo laiku S. Dzenuškaitė dirbo ir Vilniaus pedagoginiame universitete, kur 1993–1997 m. skaitė krikščioniškos pedagogikos paskaitas būsimiems tikybos mokytojams. Tikėtina, kad gilus bendrosios pedagogikos žinojimas taip pat turėjo teigiamą įtaką „išvedant krikščionišką pedagogiką iš vadovėlių“ ir siekiant ją padaryti studentų dvasinio gyvenimo dalimi. Šiame universitete buvo suteiktas ir docento vardas.

S. Dzenuškaitė aktyviai dalyvavo ir dalyvauja ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikloje: skaito pranešimus suvažiavimuose, seminaruose, konferencijose, skelbia straipsnius suvažiavimų darbuose, metraščiuose. 2003 m. Katalikų akademija išleido knygą „Krikščio-

niškos meilės ženklai Marijos Pečkauskaitės, tikrovėje“, kurioje pateikiamas visuotinis rašytojos ir pedagogės meilės vaizdinys.

Rašant apie Stasę Dzenuškaitę negalima pamiršti dar vieno dalyko – poetės talento, kuris išryškėjo ankstyvoje jaunystėje ir kuris visomis grožio varšomis išsiskleidė brandos amžiuje. Malonu prisiminti, kad savo garbingą jubiliejų poetė sutiko net su dviem eilėraščių rinkiniais („Atminties akimirkos“ ir „Atsivėrimai“). Juose, kaip ir pedagoginiuose veikaluose (čia ir nepaminėtuose: „Tavo idealai“, „Motinos dienoraštis“), ryški humaniško idėja, kuri tarsi gija suriša visus eilėraščius, nors ir besiskiriančius savo turiniu, forma, parašymo vieta ar laiku. Pasak literatūros žinovės Almos Gudonytės, savo eilėraščiuose poetė kviečia skaitytojus užmiršti blogį (pyktį, pavydą, neatlaidumą) ir puoselėti gerį, nuolat prisimenant, kas gyvenime šviesu, tikra, prasminga. Belieka viltis, kad ilgainiui vis daugiau skaitytojų turės progą susipažinti su šiais tauriais eilėraščiais ir juos perskaitytę patirti daug šviesių ir skaidrių išgyvenimų.

Taigi nors keliais štrichais išdrįsus apibūdinti Stasės Dzenuškaitės indėlį į Lietuvos pedagogikos teoriją ir praktiką bei siek tiek prisilietus prie jos poezijos, aiškiai matyti, kad į savo garbingą jubiliejų ji atėjo labai dvasiškai turtinga ir tvirta. Perfrazavus jubiliatės žodžius, pasakytus eilėraštyje „Laužas“, galima pasakyti, kad į savo garbingą šventę, kaip į bendrą laužą, ji sunėš viską: apie 10 knygų, per 200 mokslinių straipsnių, nesuskaičiuojamą kiekį paskaitų, pranešimų, konsultacijų, patarimų ir dar daug ką, ko neįmanoma suskaičiuoti ar įvardyti ir kas dar turi tik pedagoginės ar poetinės minties pavidalą. Ir ne tik sunėšė, bet ir to laužo liepsna pakvietė pasišildyti mus visus, tikros šviesos ir šilumos išsiilgusius. Tad baigdamas norėčiau nuoširdžiai padėkoti Gerbiamai jubilatei už visa tai ir palinkėti kuo geriausios kloties ir stiprybės toliau puoselėjant humanišumą visoje žmogiškoje būtyje.